

שער ג: תפילת הבוקר

שחרית

א. מאחרים

נוהגים שבשבת בבוקר מתחילים בתפילה מאוחר יותר מאשר בימות החול (רמ"א סי' רפא סע' א).

הטעם: אמרו חז"ל (ברכות כו:) תפילות כנגד תמידים תיקנו, ובבית המקדש היו הכהנים מקריבים בשבת את קרבן התמיד מאוחר יותר מבימות החול, כי בכל יום נאמר (במדבר כ"ח ד) "בבוקר" ובקרבן של שבת נאמר (שם שם ט) "וביום השבת" משמע באחור (ראה יומא לד.)^א, "וטעם זה שמע ר"י בר' יהודה בעיר רומא מפי רב האי גאון" (מרדכי שבת פרק כל כתבי סי' שצח)^ב.
ועוד, משום עונג שבת (ב"ח סי' רפא, וראה מג"א ומחה"ש שם)^ג.

ב. מזמורים בשחרית

נוהגים להוסיף בתפילת שחרית של שבת מזמורים שאין אומרים אותם בחול כגון: מזמורים יט, לג, לד, ז, צא, קלה וקלו, ולפי מנהג ספרד גם צח ומקצת שירי המעלות.

הטעם: "כדי להכיר בין שבת לחול, ויתקיים הפסוק שאומר (שמות ל"א יז) ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, וגם בימים

א וי"מ שבעולת התמיד של שבת נאמר (במ' כ"ח ז) על עולת התמיד ונסכה ולא נאמר בבוקר (בגדי ישע).

ב ע"ע מט"מ סי' תמב, מהרי"ל עמ' רכא.

ג "שבת" ר"ת: שינה בשבת תענוג (אוצר דו"מ עמ' 401), ועיין בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תריד החולק על מנהג זה וכותב "ישכים לתפילה בשבת כמו בשאר הימים".

קמב

מדור ד: שבת בשבתו

טובים נהגו לאומרם, שגם הם נקראים שבתון מקראי קודש^ד, ומקדשים אותם על הכוס כמו בשבת^ה (אבודרהם עמ' קסא).

ג. שוכן עד

נוהגים שבשבת הש"ץ פותח בקול רם בתפילת שחרית לפני ברכו בקטע "שוכן עד", בשלש רגלים הוא מתחיל "האל בתעצומות", בראש השנה ויוה"כ – "המלך" (אוצר התפילות דף שלד)^ה.

הטעם: בשבת שהיא אות לבריאת העולם בידי הקב"ה מתחילים ב"שוכן עד", בשלש רגלים, בהם אנו נותנים שבח לה' על הנסים בעת יציאתנו ממצרים, והליכתנו במדבר אנו פותחים: "האל בתעצומות עוזך", בר"ה ויוה"כ בהם העולם נשפט ועוברים לפניו כבני מרון מתחילים: "המלך" (אוצר כמ"י סי' עא סע' כא).

ד. אתה הראית

לפי נוסח ספרד נוהגים לומר פסוק "אתה הראית לדעת" (דברים ד' לה) לפני הוצאת ספר התורה בשבת (טור סי' רפא).

הטעם: משום שפסוק זה נאמר על קבלת התורה והיא ניתנה בשבת (טור שם, אבודרהם עמ' קעא).

ה. הגבהה במקצת

נוהגים שהש"ץ מגביה במקצת את ספר התורה, עם הוצאתו

ד ויקרא כ"ג ג, כד.

ה בסדור עברי מובא שברוב קהלות אשכנז בשבועות מתחיל הש"ץ האל, בסוכות, בשמיני עצרת ושמחת תורה – הגדול; בפסח – הגבור וראה מנהגי וורמיישא לר"י שמש סי' לד.

ו ראה רש"י דברים שם.

שער ג: תפילת הבוקר

קמג

מן ארון הקודש, שלש פעמים; כשאומר שמע ישראל, אחד א־להינו וגדלו לה' (מג"א סי' קלד ס"ק ד').^ז

הטעם: משום שהש"ץ אומר באותו מעמד גדלו לה' שמשמעו גידול והגבהה, לכן מגביה הס"ת בשלושת הפסוקים שמזכיר בהם שם ה' (נחלת יעקב למס' סופרים פי"ד הי"א).

ו. שמע בהוצאת ס"ת

בקהלות האשכנזים נהוג לומר בשבת ויו"ט בשחרית, אחרי הוצאת ס"ת לקריאה, לפני "גדלו", פסוק ראשון של ק"ש ואחריו "אחד א־להינו גדול אדוננו קדוש שמו" (ערוה"ש סי' קלד סע' ד').^ח

הטעם: מקור אמירה זו במסכת סופרים (פי"ד ה"ט) "מיד נכנס המפטיר ואוחז את התורה ואומר שמע ישראל, פסוק ראשון בנעימה, ואף העם עונין אחריו, וחוזר ואומר אחד א־להינו וכו' כנגד שלושת אבות, וי"א כנגד שלש קדושות". ומפרש הנחלת יעקב שלדעת מס' סופרים, לכך התכוון התנא במשנה (מגילה פ"ד מ"ה) "המפטיר בנביא הוא פורס על שמע"ט, היינו: נהוג היה שהעולה למפטיר יקרא לפני הקהל פסוק ראשון של ק"ש, עם הוצאת ס"ת, כפצוי על כך שקיבל עליה פחות חשובה משאר

ז ראה מס' סופרים פי"ד וד"מ סו"ס רפא.

ח בקהילות הספרדים והתימנים אין נוהגים מנהג זה, וכן בחלק מקהלות אשכנז. היידנהיים בסדורו שפת אמת מעיר שבפדנקפורט ובהרבה קהילות אחרות הש"ץ מתחיל (גם בשבת) ב"גדלו", ובסדור עבו"י בר כותב "בפולין ובקצת קהלות אשכנז הש"ץ (בשבת) אומר שמע ישראל", הרמ"א (סי' קלד סע' ב) מזכיר רק "גדלו" בחול ובשבת. בנוסח תימן אומרים אחרי "ברוך שמייה": הכל תנו עוז לא־להים ותנו כבוד לתורה, תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט ח), ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום (שם כ"ט יא) (תכלאל).

ט "גמרא דהכא (סופרים) לא סבירי ליה כפירש"י במגילה (כד) וכמ"ש הטור סימן סט דפורס על שמע היינו שאומר ברכו וברכה ראשונה של ק"ש, אלא גמרא דהכא ס"ל דפורס על שמע היינו שמע של ס"ת" (נ"י שם).

העולים לתורה, מכאן המנהג שאומרים שמע ישראל בהוצאת ס"ת רק בימים שיש מפטיר, והוא אינו במנין הקרואים, אבל בתענית אין אומרים שמע ישראל, למרות שיש מפטיר משום שהמפטיר במנין הקרואים (זיו השבת עמ' קס, רלז).

ועוד, משום שתי גזירות שהיו, האחת על קריאת שמע בציבור, לכן הבליעו פסוק ראשון ואחרון בקדושת מוסף¹, ועל קריאת התורה, שבגינה תיקנו קריאת ההפטרה בנביא², לפיכך בשבת ויו"ט בימים שאומרים קדושת מוסף ומפטיר אומרים לפני קריה"ת פסוק ראשון של ק"ש, להזכיר שכעת אפשר לקרוא את שניהם: קריאת שמע וקריאת התורה (ז"ה שם).

ז. על הכל יתגדל

בשבת ויו"ט כאשר מוציאים את ספר התורה לקריאה אומרים על הכל יתגדל וכו' ואין אומרים על הכל בימות החול (רמ"א סי' קלד סע' ב)³.

הטעם: משום ביטול מלאכה (לבוש סי' קלד סע' ב).

ועוד, תפלת על הכל מובאת במס' סופרים (פי"ד הי"ב), והיתה נאמרת ע"י העולה למפטיר, לפיכך נהגו שרק ביום שיש בו מפטיר, היינו בשבת ויו"ט אומרים אותה, אבל בתענית ציבור לא הנהיגו לומר משום לא פלוג משאר ימות החול, וכן לא במנחה של שבת משום טורח הציבור (לקוטי מהרי"ח ח"ב דף נא).

י עליית מפטיר נחשבה לפנים פחות חשובה, משום שאינה במנין הקרואים, וגם קטן עולה למפטיר (ראה רש"י מגילה כד. ותויו"ט שם פ"ד מ"ה).
 יא סדר רע"ג הוצ. פרומקין ח"א עמ' 278, אבודרהם עמ' קעו.
 יב אבודרהם עמ' קעה.
 יג וכן דעת מנהגים (דף ה) ומחזור ויטרי (עמ' 156), אולם לדעת אבודרהם (עמ' קכז) אומרים על הכל אף בחול, ובסדר רע"ג על הכל מובא קודם ברכו של שחרית.